

● Monochroom fotograferen ●

Wessel Sijl

Wat is de beste weg naar een foto in zwart-wit?

In eerdere edities van de SoftwareBus heb ik uitleg gegeven over fotografie in zwart-wit. Of beter gezegd, hoe je een digitaal fotobestand kunt overzetten naar zwart-wit. Ik krijg nog vaak vragen over de beste methodes voor het verkrijgen van een pakkende zwart-wit foto. Het is een onderwerp dat leeft, ook in deze moderne tijd met zijn vele digitale (foto)-tools.

Zwart-wit, of beter gezegd monochroom (één kleur - ook zwart is een kleur), is nooit weggeweest. Sommige foto's lenen zich daarvoor heel goed, soms (veel) beter dan wanneer ze in kleur zouden worden getoond. In de reclame, in tijdschriften, tv of internet, wordt veel geleund op zwart-wit. Dit zal er zeker aan hebben bijgedragen dat zwart-wit een blijvertje is, en zich kan verheugen op een grote schare aan liefhebbers. Maar de hoofdvraag - voor velen - is hoe je het beste een digitaal fotobestand omzet naar zwart-wit. Er zijn vele wegen naar Rome, en graag maak ik de lezer deelgenoot van de methodes die ik graag hanteer, en idem de dingen die ik liever vermijd.

De Leica M10 Monochrome

Fantastische camera voor fotografie in zwart-wit.

Voor velen financieel een brug te ver

Alle andere digitale camera's kennen een instelling voor zwart-wit, vaak in combinatie met filterinstellingen voor specifieke effecten door verschuivingen in de grijswaarden (vergelijkbaar met de gekleurde filters - geel, oranje, rood, groen en blauw - veelal bekend van de analoge fotografie in zwart-wit, maar nog steeds actueel in de digitale wereld). Sommige, wat meer uitgebreide camera's, hebben de mogelijkheid om achteraf in de camera foto's om te zetten naar zwart-wit; een soort (beperkte) digitale doka in de camera. Ikzelf gebruik deze opties zelden of nooit. De reden is simpel: de omzetting kun je thuis veel beter doen, met de eigen computer, goede toepassingen, en comfortabel groot beeldscherm in plaats van werken op het kleine LCD van de camera. In de regel heb je met de fotoprogramma's thuis op de computer - RAW-converter of bewerkingsprogramma - veel meer verfijnde mogelijkheden voor een geslaagde conversie.

Heel soms gebruik ik een van de twee opties in de camera toch wel, hetzij direct vastleggen in zwart-wit, of na de opname omzetting naar zwart-wit in de camera. Dat doe ik in geval van twijfel, als ik zeker wil weten of een bepaald motief zich wel of niet leent voor presentatie in zwart-wit. Als je eenmaal zeker weet dat kleur dan wel zwart-wit beter is, kun je desgewenst op locatie nog zaken zoals compositie of belichting daarop aanpassen. Maar in 99 % van de gevallen doe ik de omzetting naar zwart-wit het liefst thuis op de computer.

Welke manier van converteren

Voor conversie naar zwart-wit leiden, zoals hiervoor al aangehaald, meer wegen naar Rome. Dat geldt zowel bij conversie van ruwe fotobestanden met de RAW-converter (dat wil zeggen als je fotografeert in RAW - iets wat ik zeer aanraad), als bij de conversie in het bewerkingsprogramma. Beide opties zal ik hieronder nader uit de doeken doen, inclusief de voor- en nadelen.

RAW-conversie

De omzetting naar zwart-wit met de RAW-converter is een prima optie. Ik doe het zelf niet zo veel; ik prefereer om dat een fase later te doen in het fotobewerkingsprogramma.

Vele wegen van kleur naar zwart-wit

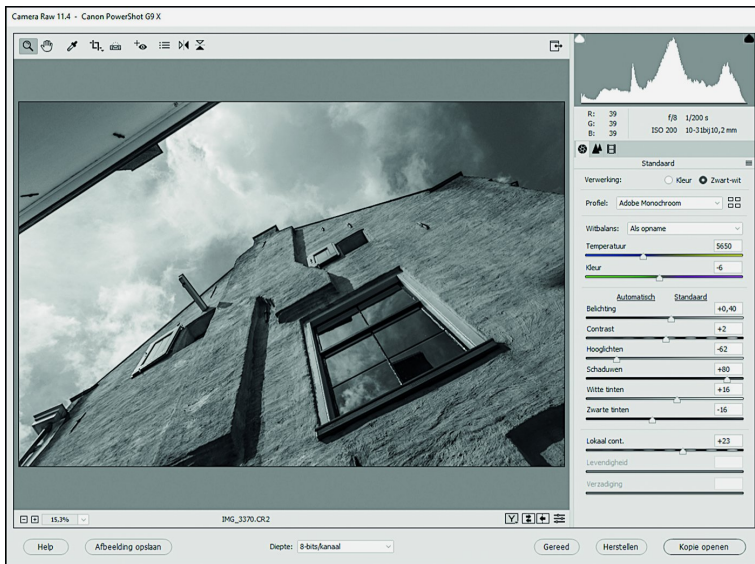
Op locatie

Een digitale camera maakt uitsluitend foto's in kleur op basis van drie (soms vier) primaire kleuren. De beeldgevoelige beeldchip (CMOS of CCD) is op basis daarvan ontworpen. Een zwart-wit foto is dus onderhuids een kleurenfoto. Ik ken slechts één camera die echt uitsluitend foto's in zwart-wit vastlegt, en dat is de Leica M10 Monochrome; een zeer dure camera (meer dan 8000 euro), met een speciaal ontworpen beeldchip en dito firmware, voor de ware liefhebber. Ik ga verder niet in op deze bijzondere camera, behalve dat zijn prestaties adembenemend goed zijn.

(Als ik ooit nog eens de loterij win... staat deze hoog genoteerd op mijn verlanglijstje).

Daarop kom ik later terug, waarom dat precies mijn voorkeur heeft.

Maar terug naar de RAW-converter. Menige toepassing voor het converteren van RAW-bestanden beschikt over een fraaie optie voor omzetting naar zwart-wit. Het grote voordeel is dat de kleureninformatie (meestal - afhankelijk van welke RAW-converter je gebruikt) intact blijft. Dat behoud van kleureninformatie is erg belangrijk voor de later in te zetten filtereffecten. Bij veel RAW-converters kun je de bekende filters voor zwart-wit inzetten, zoals een geel- of oranje-filter voor een donkergrijze weergave van de blauwe lucht, zodat witte wolken er fraaier tegen afsteken. Vaak kun je ook de sterkte van die filters variëren. Verder zijn sommige RAW-converters, zoals bij CameraRAW van Adobe, in staat om de structuur in de foto te verhogen; een manier om een foto meer diepte en drama te geven. En verder, heel belangrijk, is omzetting naar zwart-wit via de RAW-converter een goede basis voor behoud van kwaliteit met de minste kans op artefacten.

Omzetting naar zwart-wit met de RAW-converter
In dit voorbeeld is Adobe Camera Raw gebruikt

Echter, je mist in menig RAW-converter wel de verfijningen die je kunt bereiken met een gewoon fotobewerkingsprogramma. Zo kun je bijvoorbeeld een foto niet in delen converteren naar zwart-wit, bijvoorbeeld de lucht met een oranje-filter effect en de ondergrond met een groenfilter voor meer nuances in groene natuur tinten. Dat is de voornaamste reden waarom ik (meestal) niet de conversie doe met de RAW-converter, maar een fase later in het fotobewerkingsprogramma.

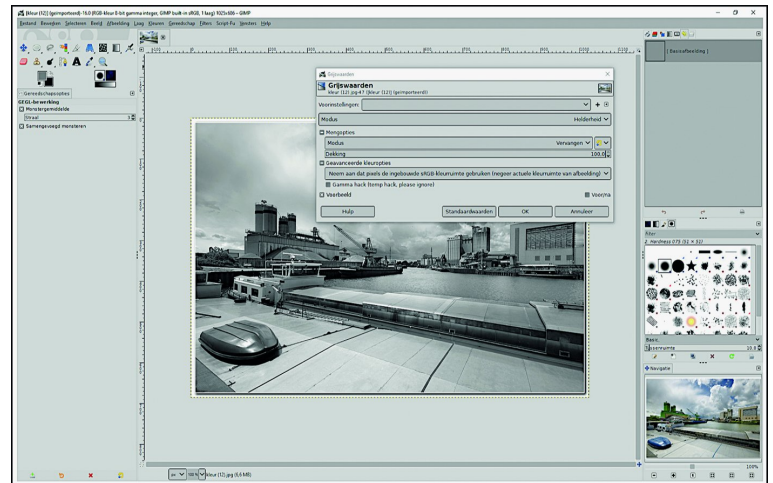
Fotobewerking

Dit is mijn favoriete plek - of moment - voor de omzetting van een digitaal fotobestand naar zwart-wit. Dat wil zeggen als de kwaliteit het toelaat, dus met geringe kans op artefacten. Is dat risico wel aanwezig, dan doe ik de omzetting toch maar liever met de RAW-converter, wat in beginsel veel beter behoud van kwaliteit garandeert. Maar goed, als de basiskwaliteit van het fotobestand in orde is (bij voorkeur op basis van een TIF-bestand!) voor - al of niet stevige - bewerkingen, dan doe ik de omzetting naar zwart-wit in het fotobewerkingsprogramma (in mijn geval GIMP, soms Photoshop).

Wat ik NIET doe (en wat ik iedereen ook afraad) is de standaard omzetting naar grijswaarden. Vrijwel alle programma's beschikken over die optie. De reden waarom ik deze optie niet gebruik, is dat daarmee alle (onderhuidse) kleureninformatie verwijderd wordt. Het is dan alleen maar een bestand op basis van grijswaarden, en daarmee is er

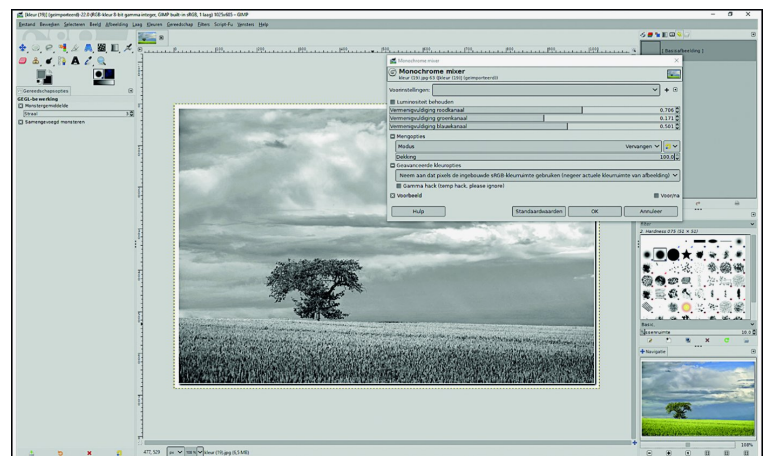
geen weg meer terug. Een creatieve beïnvloeding van de grijswaarden, met filters, is niet meer of slechts beperkt mogelijk. Je moet het dan doen met wat je (nog) hebt.

Er is nog een andere, min of meer vergelijkbare optie, en dat is de foto volledig desatureren, oftewel ontdoen van kleur (meestal met een schuifbalk). In feite is dat hetzelfde als de voornoemde omzetting naar grijswaarden. Ook dan is het resultaat dat de kleureninformatie voor creatieve aanpassingen van de grijs tinten volledig is verdwenen. Op zichzelf kunnen deze methoden best wel een prima resultaat opleveren, maar voor de kritische fotograaf die méér wil, of later nog andere creatieve dingen wil doen met de foto (zoals bij nader inzien de foto in duotoon presenteren), is het geen aanrader.

Omzetting naar zwart-wit met 'Grijswaarden'
Dit kan goed werken, maar er zijn betere opties

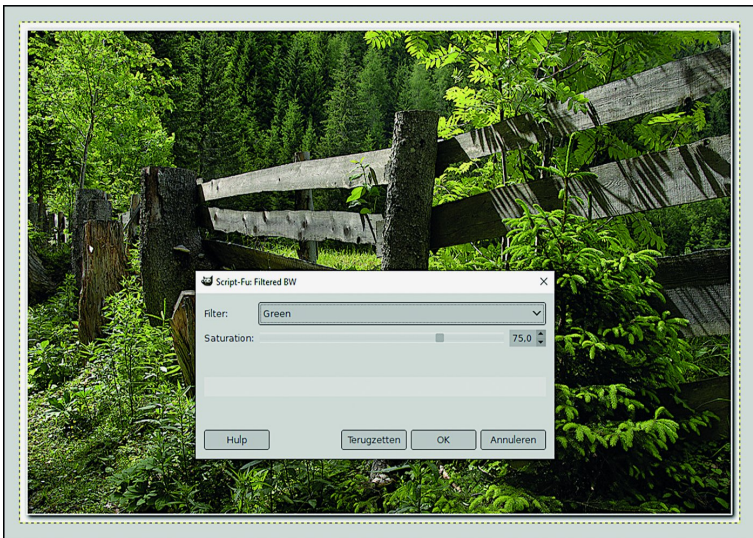
Gebruik dus bij voorkeur een optie die de (onderhuidse) kleureninformatie behoudt. De optie met de meeste flexibiliteit voor een mooie omzetting naar zwart-wit is de kanaalmixer. Ook wel genoemd monochrome mixer. In bijna alle programma's die een kanaalmixer bevatten, is de werking hetzelfde: monochroom aanvinken en daarna de gewenste filtering met de kanalen (schuifbalken) rood, groen en blauw instellen. Sommige programma's hebben zelfs twee soorten kanaalmixer: een algemene en een specifiek voor monochroom (zoals bij GIMP). Het werken met de kanaalmixer vergt wel enige gewenning; velen ervaren het als lastig, alhoewel dat best meevalt. Alles kan worden gevolgd op het scherm, en als het effect niet bevalt ga je terug naar het startpunt en begin je gewoon weer opnieuw. De belangrijkste 'hobbel' die je moet nemen, is wat kennis van kleuren opdoen. Bijvoorbeeld dat geel complementair is aan blauw. Een filtering met geel zal bijvoorbeeld de blauwe lucht niet licht- maar wat donkerder grijs maken, en omgekeerd zal een blauw filter de lichtgrijze lucht vrijwel wit maken.

De monochrome kanaalmixer biedt meer flexibiliteit, maar vergt wat gewenning

En verder is het gewenning door te ondervinden in welke mate het grijs door een filtering wordt beïnvloed. Heb je eenmaal wat vaardigheid opgedaan met de kanaalmixer, dan zijn de mogelijkheden eindeloos.

Als de kanaalmixer toch te moeilijk of omslachtig wordt ervaren, zijn er prima andere, veel eenvoudiger opties, die feitelijk hetzelfde doen (op basis van de - niet zichtbare - kanaalmixer). Dat kunnen ofwel standaardonderdelen van een fotoprogramma zijn, ofwel een plug-in. De instelling gaat simpelweg met een keuze uit beschikbare filters, en vervolgens wordt de keuze bevestigd. Deze eenvoudige en snelle opties leveren in de praktijk goede kwaliteit. Sommige RAW-converters hebben vergelijkbare mogelijkheden, en ook daarbij wordt (onderhuids) geleund op een kanaalmixer. Als ik een snelle conversie wil doen naar zwart-wit, hanteer ik - als gebruiker van GIMP - graag de plug-in 'Filtered BW'; snel, eenvoudig en goed. Gewenst filter kiezen, eventueel de sterkte van het filtereffect aanpassen (de standaardinstelling van 75 % is al vrij goed), en op OK klikken.

Met Filtered BW kan een snelle en goede omzetting naar zwart-wit worden bereikt

De finishing touch

Zodra een goede omzetting naar zwart-wit is verkregen, kunnen nog wat extra effecten worden toegevoegd om een foto meer zeggingskracht te geven. Bij zwart-wit foto's komt het immers relatief sterk aan op gevoel en soms ook drama, en dan zijn aanvullende verbeteringen heel nuttig. Kijk, om te beginnen, dus na de omzetting naar zwart-wit, nog eens kritisch naar de levels en het contrast, en speel daar wat mee. Ook het spelen met de curve, of de instelling 'schaduw / hoge lichten' (o.a. GIMP en Photoshop beschikken over zo'n optie), kan dat stukje extra dimensie geven.

Vaak komt dat een zwart-wit foto ten goede. Dit soort bewerkingen kun je uiteraard ook doen op bepaalde (geselecteerde) delen van de foto. Wat ik bijvoorbeeld vaak doe, is bij landschapsfoto's de lucht en de ondergrond met verschillende filtereffecten omzetten naar zwart-wit. Zoals oranjefilter voor de lucht en groenfilter voor de ondergrond. Maar uiteraard zijn veel meer combinaties mogelijk, afhankelijk van het soort foto en wat je er mee wil uitdrukken.

Een andere optie is het verscherpen. Normaliter ben ik daarmee wat terughoudend. Je kunt de verscherping ook overdrijven. Maar bij een zwart-wit foto kan het vaker en nuttiger worden ingezet in vergelijking met een kleurenfoto. Een fraaie manier van verscherpen die ik zelf graag gebruik, is de optie 'Unsharp Mask'. Vrijwel alle fotoprogramma's beschikken daarover.

Een ander effect dat ik graag toepas bij een zwart-witfoto, is het versterken van de structuur. Ik heb er eerder over geschreven in de SoftwareBus. Het kan een foto beduidend meer kracht en drama geven, en levert vaak ook betere doortekening op in donkere en lichte partijen. Uiteraard geldt ook hier, net als bij verscherpen, dat overdaad kan schaden. Probeer simpelweg proefondervindelijk vast te stellen hoeveel je de structuur het beste en naar smaak kunt versterken.

Nog even in een nutshell hoe ik dat doe in GIMP: (1) maak een tweede laag aan met de optie 'Laag dupliceren', (2) ga vervolgens naar het 'Hoogdoorlaatfilter' - dat bevindt zich onder het rolmenu 'Verbeteren', (3) klik op OK en ga weer terug naar de duplicaatlaag, (4) kies uit het lagenmenu voor 'Bedekken', en (5) als het naar je zin is, stapel de lagen op elkaar (kies voor 'Neerwaarts samenvoegen' onder het rolmenu 'Lagen').

Met deze handelingen - het vereist enige gewenning, maar doe het gewoon, en bouw zo ervaring op - kan je tot een fantastisch eindresultaat van de zwart-witfoto komen, waar gevoel en drama bij wijze van spreken kunnen afdruppen.

Foto met een versterkte structuur en verscherpt

NIK - Silver Efex Pro

Er is nog een (fantastische en goede) manier om vanuit het fotobewerkingsprogramma een omzetting te doen naar zwart-wit, en dat is de plug-in NIK. En dan in het bijzonder het onderdeel Silver Efex Pro. Deze plug-in gebruik ik in combinatie met Photoshop Elements. Het NIK-onderdeel Silver Efex Pro biedt enorm veel opties om naar smaak te converteren naar zwart-wit. Met of zonder verhoging van dynamisch bereik, structuur, korreleffect van een traditionele zwart-witfilm, tintje (bijvoorbeeld sepia), enz. enz.

En dat allemaal traploos in te stellen, op intuïtieve wijze. NIK is niet heel goedkoop, en kan niet in alle fotoprogramma's worden geïnstalleerd (het kan bijvoorbeeld niet met GIMP samenwerken, maar wel met Photoshop) maar het levert adembenemende en kwalitatief zeer goede resultaten op. Als ik met GIMP (waaronder de hiervoor genoemde handelingen) niet helemaal uit de voeten kan, mag ik graag overschakelen naar Photoshop en vervolgens NIK - Silver Efex Pro inzetten.

Met NIK Silver Efex Pro kan fantastisch resultaat worden bereikt

Tot zover de methodieken die ik toepas voor het verkrijgen van een foto in zwart-wit. Uiteraard zijn er veel meer mogelijkheden en toepassingen om tot een pakkend resultaat te komen. Maar ik hoop dat deze beschouwing een prikkel is voor de lezer om eens wat (meer) te gaan experimenteren met zwart-wit. Het is echt heel bijzonder, vooral als het in fine art wordt geprint en gepresenteerd.

Hiermee is nog niets gezegd over de verdere finetuning in fotobewerkingsprogramma's. Denk daarbij bijvoorbeeld aan het optimaliseren van de middentonen, ruis verminderen, duotoon toepassen (wat maar weer eens bewijst hoe belangrijk het behoud van onderhuidse kleurinformatie is), enz.. In een volgend artikel ga ik nader ik op zulke finetuning.

Het eindresultaat, waarvoor je het doet

